

Kronika

2023 m. balandžio 26 d. įvyko XXV Senosios literatūros seminaras. Pranešimą „Ar Vytauto fundacinė privilegija Veliuonos bažnyčiai (1421) yra falsifikatas?“ skaitė Kęstutis Gudmantas, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Senosios literatūros skyriaus jaun. mokslo darbuotojas.

Gudmantas priminė faktą, kad Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas 1421 m. rugpjūčio 9 d. Trakuose išdavė fundacinę privilegiją Veliuonos bažnyčiai. Privilegijos originalas šiuo metu nežinomas, esama dviejų pagrindinių jo nuorašų: pirmasis, Babinovskio užrašytas 1619 m., antrasis – Raseinių pilies teismo knygoje 1778 m.

Pasak prelegento, istorikai 1778 m. nuorašu iki šiol nesinaudojo, nes jis nuo Pirmojo iki Antrojo pasaulinių karų imtinai buvo Rusijoje. Tad buvo pasitelkiamas panašus nuorašas iš Veliuonos bažnyčios 1802 m. vizitacijos akto. Kadangi 1619 m. nuorašas trumpesnis, o 1802 m. (ir 1778) nuorašuose yra papildomos informacijos apie dovanojamas žemės valdas (pvz., bajoro Laibovičiaus „išmarą“), istorikai (nuo Władysława Semkowicziaus iki Jerzio Ochmańskiego) publikuodami pateikia „kombinuotą teksto variantą“. Pranešime Gudmantas analizavo jų taktikos pagrįstumą, svarstė, ar minėtoji papildoma informacija yra vėlyvas XVIII a. intarpas, t. y. kėlė klausimą, ar Vytauto privilegija galėjo būti suklastota.

Taip pat patiksliname, kad seminaras, *SLL* 55 *Kronikoje* aprašytas kaip 2023 m. kovo 29 d. įvykęs XXV-asis, buvo perkeltas ir įvyko jau kaip XXVII Senosios literatūros seminaras 2023 m. birželio 14 d. Šiame seminare Lietuvių kalbos instituto Rašties paveldo tyrimų centro vyriausioji mokslo darbuotoja dr. Nadežda Morozova perskaitė pranešimą „Abiejų Tautų Respublikos sentiniai kitų krikščionių konfesijų atstovų akimis“.

ASTA VAŠKELIENĖ

2023 m. gegužės 31 d. Nacionaliniame muziejuje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmuose įvyko Jano Kochanowskio poezijos skaitymai ir knygos *Fraszki / Niekai* (sudarė, vertė ir parengė Regina Koženiauskienė, iliustravo Marius Jonutis, išleido Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) sutiktuvės. Renginyje gražiai sutapo su Valdovų rūmuose vykusia tarptautine paroda „Žygimanto Augusto gobelenai Vilniuje“ ir vyko jos ekspozicinėje erdvėje, rūmų Renesansinėje menėje.

Šie skaitymai – Vilniaus 700 metų jubiliejaus programos dalis. Renginio režisierius Jarosławas Kilianas skaityti eilių pakvietė du garsius, puikiai Lietuvos publikai žinomus aktorius Birutę Mar ir Vladą Bagdoną. Muzikine dalimi rūpinosi profesorė Maria Pomianowska, dainavo jungtinis lenkų ir lietuvių senosios muzikos ansamblis (trupės nariai: Aleksandra Kauf-Tyrała, Anna Klimczyk, Saulius Petreikis, Aistė Bružaitė).

Janas Kochanowskis (1530–1584) buvo garsiausias Renesanso epochos poetas, ankstyvuojų kūrybos laikotarpiu rašęs proginius eilėraščius, epigramas, elegijas lotynų kalba. Jis išgarsėjo kaip psalmių vertėjas, *Raudų* autorius, dramų kūrėjas. Terminą *fraszka* Kochanowskis perėmė iš italų kalbos (it. *frasca* – šakelė su lapeliais) ir buvo šio žanro pradininkas Lenkijoje.

Jano Kochanowskio epigramų rinkinys – tai dvikalbė knyga, čia publikuojami originalūs tekstai lenkų kalba ir jų lietuviški vertimai, kurie svarbu pažymėti, skelbiami pirmą kartą. Visą epigramų korpusą sudaro trys knygos, t. y. 320 kūrinių (319 nurodytų turinyje ir viena epigrama, išspausdinta įžanginiame tekste), kuriuos lydi išsamūs Reginos Koženiauskienės komentarai. Be šių tekstų, skaitytojas taip pat ras „Pristatymą. Biogramą“ bei „Įvadą“. Knyga itin įvairiapusė – šalia šmaikščių ir net obsceniškų eilėraščių galima rasti ir filosofinių tekstų. *Niekai* paremti tiek asmeninėmis autoriaus patirtimis, tiek ir kitų literatūros kūrinių motyvais.

Renginio partneriai – Adomo Mickevičiaus institutas, Lenkijos nacionalinis muziejus, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Lietuvos mokslo taryba, Lenkijos institutas Vilniuje.

Parodos organizatoriai – Adomo Mickevičiaus institutas, Lenkijos nacionalinis muziejus, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, Vavelio karališkoji pilis. Parodos partneriai – Lenkijos Respublikos ambasada Vilniuje, Lenkijos institutas Vilniuje. Parodos rėmėja – Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija.

Pagal informaciją Valdovų rūmų interneto svetainėje parengė

ASTA VAŠKELIENĖ

2023 m. rugsėjo 4–5 d. Kortenbergo abatijoje (Belgijos Karalystė) vyko LECTIO instituto Leuveno universitete organizuota vasaros mokykla „Daugiakalbiškumas Antikoje, Viduramžiais ir ankstyvaisiais Naujaisiais laikais“ („Multilingualism in Antiquity, the Middle Ages and the Early Modern Period“).

Tai jau antroji LECTIO organizuojama vasaros mokykla, sėkmingai subūrusi tarptautinę auditoriją – dalyvavo apie 40 jaunųjų mokslininkų, paskaitas skaitė aštuoni žymūs tyrėjai iš Leuveno ir Leideno universitetų, Plantino-Moreto muziejaus bei Jean Gaudemet teisės istorijos instituto Paryžiuje.

Pagrindinė šių metų tema – daugiakalbiškumas, turėjo sujungti skirtingų sričių bei laikotarpių tyrimus, iliustruoti daugiakalbystės fenomeną rankraščiuose, spaudiniuose ir vizualiuose šaltiniuose, pabrėžti jo įtaką idėjų perdavimui bei recepcijai. Abstrakti tema tapo savotišku „skėčiu“ patiems įvairiausiems pranešimams – nuo daugiakalbystės demotiniuose įrašuose, Naujojo Testamento ar Aristotelio vertimų, antikinių kalbų įtakos humanistinės teisės kūrimuisi iki kodų kaitos Erazmo *Pagiriamajame žodyje kvailybei* ar dvikalbystės iššūkių spausdinant knygas Naujojoje Ispanijoje ir t. t. Taip aprėptas daugiakalbystės vaidmuo įvairiose – lingvistikos, literatūros, istorijos, teisės, kultūros studijų, knygotyros – srityse. Temų įvairovė suteikė galimybę papildyti žinias, užmegzti ryšius, tačiau taip pat paliko ir atsitiktinumo, eklektiškumo įspūdį. Kvietime buvo pabrėžta, kad bus siekiama diskusijos ir įsigilinimo į temą, todėl likus mėnesiui iki susitikimo dalyviai gavo kiekvienai paskaitai pačių pranešėjų parinktus skaitinius. Toks pasiruošimas leido viltis, kad, kaip minėta kvietime, bus peržengtos įprasto paskaitos formato ribos ir sudarytos galimybės įdomiems seminarams ar net dirbtuvėms. Vis tik nieko panašaus neįvyko. Nors atidarymo kalboje buvo net kelis kartus pabrėžta, kad siekiama studentus ir jaunuosius mokslininkus įtraukti į diskusiją, jai beveik niekada nelikdavo laiko, nes retas lektorius paisė nustatyto tvarkaraščio ar bandė kartu svarstyti kokią nors klausimą. Vangūs buvo ir patys dalyviai – kontekstai ir metodologijos buvo tokie skirtingi, kad rimčiau referuoti galėjo tik tos pačios ar panašios srities atstovai, bet ir jie teturėdavo tikslinamųjų klausimų ir nesiplėsdavo. Todėl pritrūko ir rimtesnio renginio apibendrinimo, bandymo susisteminti įvairialypius žvilgsnius. Tačiau, net ir turint omenyje šiuos iššūkius, renginys buvo praturtinantis, įkvepiantis, tad sėkmingas.

ELEONORA TERLECKIENĖ

2023 m. lapkričio 23–24 d. *Lietuvių literatūros ir tautosakos institute vyko mokslinė konferencija* Senosios literatūros aprėptys: nuo Vilniaus iki Karaliaučiaus (XXIII Jurgio Lebedžio skaitymai, skiriami Vilniaus 700 metų jubiliejui ir Jurgio Lebedžio 110 metų sukakčiai paminėti). Profesoriaus akiratyje buvo senosios raštijos visuma – nuo daugiakalbės LDK literatūros iki lietuvišką grožinį žodį puoselėjusios Prūsijos Lietuvos raštijos, todėl skaitymai, skirti senajai literatūrai, pagal dvi didžiąsias tematikas buvo padalyti į dvi dalis.

Pirmosios konferencijos dienos pranešimus vienijo potėmė „*Vilna litterata sacra et profana*“. Rytinėje sesijoje, moderuojamoje Onos Dilytės-Čiurinskienės, pranešimus skaitė Sergejus Temčinas (LLTI) ir Mintautas Čiurinskas (LLTI).

Temčino pranešime „Lizdeikos legenda ir LDK tarptautiniai santykiai“ dėmesys buvo sutelktas į Lizdeikos legendos pasakojimų analizę. Pažymėta, kad seniausias pasakojimas yra aptinkamas rusėniškai rašytų Lietuvos metraščių Viduriniojo sąvado nuorašuose, iš kurių vėliau buvo perimtas į Platųjį sąvadą (Bychovco kroniką). Vieni tyrėjai laiko šio pasakojimo herojų istoriniu, kiti – legendiniu asmeniu, o kompromisinė teorija skelbia jį esant pusiau legendinį, t. y. realiai gyvenęs žmogus, kuris vėliau tapo legenda (šio proceso priežastys, sąlygos ir chronologija lieka neaiškios). Antrinį pasakojimą apie Lizdeiką pateikė Motiejus Strijkovskis. Ši versija kartais laikoma ne vėlesne, o alternatyvia, nors neabejojama, kad Lietuvos metraščių Viduriniojo sąvado nuorašai Strijkovskiui buvo žinomi. Abiejose versijose Lizdeika pavaizduotas kaip pamestinukas, rastas erelio lizde arba lapais pridengtame krepšyje (antruoju atveju jis yra vyriausiojo žinio slaptasis sūnus, to paties žinio patarimu užaugintas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino dvare) ir vėliau tapęs vyriausiuoju žyniu. Prelegentas nurodė, kad Strijkovskio versija susiformavo veikiant Biblijos pasakojimui apie Mozę, kilusį iš šventiko Levio giminės. Faraonui įsakius sunaikinti hebrajų kūdikius berniukus, kad nebūtų nužudytas kartu su kitais, Lizdeika buvo paliktas pintinėje tarp nendrių, kur jį verkiantį rado Egipto faraono duktė. Ji Mozės slaptosios sesers patarimu užaugino Lizdeiką kaip savo sūnų (Išėjimo knyga 2:1–10). Strijkovskio versijos literatūrinė kilmė leidžia neimti jos domėn svarstant pasakojimo apie Lizdeiką kilmę, tad Viduriniojo sąvado versija laikytina chronologiškai ankstesne ir pirmine teksto atžvilgiu. Pranešime buvo aptarti keturi jos prastiniai elementai, leidžiantys įžvelgti šio pasakojimo legendinę (neistorinę)

prigimtį ir jo atsiradimo bendrąjį kontekstą, susijusį su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tarptautiniais santykiais.

Čiurinsko pranešime „Vilnius ir Krokuva ankstyvojoje šv. Kazimiero gerbimo istorijoje ir raštijoje: paralelės ir opozicijos“ atkreiptas dėmesys į tai, kad šv. Kazimiero asmuo ir gyvenimo faktai susiejo dvi sostines: gimęs Krokuvoje amžinam poilsiui atgulė Vilniuje. Įvairių Vilniaus ir Krokuvos sąsajų bei interesų sankirtų galima pastebėti ir ankstyviausioje jo kulto istorijoje, ir Kazimierui skirtose raštijoje. Antai pirmosios poetinės eilės, skirtos Kazimierui, buvo parašytos Vilniuje 1513 m. iš Krokuvos atvykusio poeto Andriejaus Kšyckio (Krzycki). Jam priklauso ir ankstyviausias poetinis liudijimas, jog prie Kazimiero kapo jau tuomet melsta jo dangiškos pagalbos su Maskva kariaujančiam broliui Lk ir Ldk Žygimantui. Kadangi Vilniuje dar nebuvo spaustuvių, šios eilės išspausdintos 1515 m. Krokuvoje. Jas iliustruojančiame raižinyje su mūšio vaizdu matyti iš dangaus teikiantys pagalbą Švč. Mergelė Marija ir Krokuvos šventasis Stanislovas, gerbtas ir Lietuvoje. Iš to paties laiko žinome ir apie pirmąsias oficialias pastangas siekti palaimintu laikyto Kazimiero kanonizacijos. Šiame procese svarbus buvo Gniezno arkivyskupas Jonas Laskis, kuris, tarsi atsvarą būsimam „Vilniaus šventajam“, į procesą vienu metu siekė įtraukti ir „Krokuvo šventuosius“ – visų pirma Hiacintą. Aptarus ankstyviausius pavyzdžius, pranešime pereita prie 1604 m. kanonizacijos proga išleistos Vilniaus akademijos studentų poezijos rinkinio *Theatridium poeticum*, skirto naujam šventajam, eilėraščių. Įdomu, kad šiose eilėse Kazimiero kaip Vilniaus šventojo motyvas tampa bendrąja vieta. Jame randame ir eilėraštį, kuriame pateikiamas tam tikras Krokuvo ir Vilniaus kaip dviejų konkuruojančių dėl šventojo miestų konceptas, rodantis, kad istorinė dviejų miestų sąsaja Kazimiero kulto srityje išliko aktuali. Tokia išvada buvo paremta ir kitais pavyzdžiais.

II sesijoje (moderavo Mintautas Čiurinskas) buvo perskaityti trys pranešimai: Beatos Baublinskienės (Lietuvos kompozitorių sąjunga) „Vilniaus bernardinų grigališkieji rankraščiai (XIV–XV a.): pamiršti šaltiniai“, nepriklausomos tyrėjos Rasos Marijos Šileikienės „Vilnius prancūzų literatūroje Henriko Valua elekcijos laikotarpiu (1573–1574)“ ir Eleonoros Terleckienės (LLTI) „Pirmieji Cicerono leidimai (1583, 1593) lenkų kalba Vilniuje“.

Beata Baublinskienė pranešime analizavo Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje saugomus septynis XIV–XV a. grigališkuosius rankraščius, priskiriamus Vilniaus bernardinams. Šeši iš septynių minėtų

rankraščių dėl užrašymo ir įrišimo ypatybių galimi traktuoti kaip kolekcija. Tai Vilniuje 1469–1494 m. surašyti du antifonalai (liturginių valandų giesmynai, F22:101–102), trys gradualai (mišių giesmynai, F22:104–106) ir XIV a. datuojamas itališkos kilmės gradualas (F22–103), į Vilnių atvežtas veikiau- siai iš Krokuvos. Knygos pergamentinės, didelio formato, skirtos giedoti va- dinamajai scholai. Surašytos juoda kvadratine romanine notacija, kuri, anot prieštridentinius rankraščius tyrinėjusio Emiliano Lenarto, labiausiai būdin- ga bernardinams. Naudojamos keturios linijos (kai kur penklinė), raktai F ir C, tekstas užrašytas gotikiniu šriftu. Septintoji knyga „Liber generationis“ (F22:90), surašyta Vartoje 1465–1470 m., nuo minėtųjų skiriasi gotiškąja cho- raline notacija (vad. *Hufnagelschrift*), būdinga dar dviem Vrublevskių bib- liotekoje saugomiems rankraščiams – augustiniečių seserims Marienpolyje prie Leideno (Olandija) priklausiusiam 1556 m. *Procesionale-Hymnarium* (F22–95) ir lenkiškos proveniencijos psalmynui (F22–90). Uždarius Vilniaus konventą 1864 m. jo biblioteka buvo išblaškyta, o minėtieji rankraščiai pate- ko į Vilniaus viešąją biblioteką. Per Pirmąjį pasaulinį karą bibliotekos fondai išvežti į Rusiją, vėliau atsidūrė TSRS Valstybinėje V. I. Lenino bibliotekoje, iš kurios 1946–1952 m. vėl sugrąžinti į Vilnių, Lietuvos mokslų akademijos bib- lioteką. Čia priskirti rankraščių skyriaus kolekcijai „Vilniaus viešosios biblio- tekos rankraščių fondų likučiai“. Tarybiniais laikais dėl ideologinių priežasčių šios knygos nesulaukė išsamios analizės.

Rasa Šileikienė pranešime analizavo Vilniaus vaizdavimo ypatumus Hen- riko Valua elekcijos laikotarpiu Prancūzijoje išleistuose prozos ir poezijos kū- riniuose. Tyrėjos nuomone, šiuo aspektu svarbiausieji proziniai Abiejų Tautų Respublikos istorijai, geografijai ir gyventojų kultūrai skirti leidiniai – Blai- se de Vigenère ir anoniminio autoriaus sudaryti Lenkijos ir Lietuvos aprašymai (*La description du royaume de Pologne et pays adjacens* ir *Briefve description du pays et royaume de Poloigne*, abu 1573). Šalies ir abiejų sostinių – Kro- kuvos ir Vilniaus – vaizdavimas juose yra iš esmės stereotipiškas, perimtas daugiausia iš vokiškųjų kosmografijų, nes abu autoriai bent iki 1573 m. pa- tys nebuvo lankęsi ATR. Šileikienė lygino Blaise de Vigenère ir anonimo pa- teiktus Vilniaus aprašymus, patikslino šaltinius, iš kurių jie buvo pasiskolinti (Sebastijonas Miunsteris, Jokūbas Bohemas, Motiejus Miechovietis ir kt.). Buvo pastebėta, kad, nepaisant neoriginalumo, šie autoriai nemažai prisidėjo kuriant Lenkijos ir Lietuvos (ir atitinkamai jos sostinės Vilniaus) įvaizdį Va-

karų Europoje, nes jų leidinių paskleista informacija vėlesniuose prancūzų rašytuose mūsų kraštų aprašymuose buvo kartojama dar beveik šimtmetį. Pranešime taip pat pristatytas bene vienintelis Vilniaus vaizdavimo atvejis šiuo laikotarpiu Prancūzijoje išleistuose poetiniuose kūriniuose – tai Lenkijos vokiečio Jokūbo Falckenburgo (atvykusio į Prancūziją kartu su karaliaus Karolio IX žmonos Elžbietos Habsburgaitės dvaru) Vilniui skirtas eilėraštis viename iš dviejų Henrikui Valua dedikuotų jo poezijos rinkinių lotynų kalba (*In regium et magnificum [...] Poloniae Regis Henrici [...] Andium Ducis, in urbem Lutetia Parisiorum ingressum*, Paryžius, 1573). Rinkinio struktūra rodo, kad eilėraščio vieta jame (pirmasis po dedikacijos) neatsitiktinė, tuo pabrėžiama Vilniaus svarba ir, manytina, Lietuvos atstovų nuopelnai – iš abiejų Jokūbo Falckenburgo rinkinių aiškėja jį tuo metu palaikius ryšius su Mikalojumi Kristupu Radvila Našlaitėliu (itin aktyviai rėmusiu Henriko Valua kandidatūrą), kuris veikiausiai buvo vienas jo mecenatų.

Eleonoros Terleckienės pranešimo tikslas buvo pristatyti Cicerono veikalą *Apie pareigas* (*De Officiis*, 44 m. prieš Kr.) lenkiškuosius vertimus (*O powinnościach wszech stanow ludzi*), Jono Karcano spaustuvėje, Vilniuje, pasirodžiusius 1583 m. (pakartota 1593). Šis pirmasis Cicerono vertimas į lenkų kalbą buvo analizuotas aprėpiant su humanistine tradicija koreliuojantį klasikinių tekstų parengimą ir aptariant Cicerono ne kaip oratoriaus, o kaip filosofo figūrą to meto LDK intelektualų akiratyje. Knygą didikai Jonui Chodkevičiui dedikavo LDK raikytojas Jonas Kiška. Jis teigė, kad, žmonėms apleidus pamaldų gyvenimą ir dorybingus papročius, silpsta valstybė, todėl svarbu rūpintis piliečiais, taigi paramą leidybai jis traktuoja kaip jo einamų pareigų dalį. Įdomu tai, kad leidime publikuotas ne tik vertimas, bet ir papildantys, paaiškinantys paratekstai: Cicerono biografija bei komentarai, sudaryti vertėjo Stanislovo Košutskio. Po dešimtmečio išleistas antrasis leidimas, kurį Karcanas, leidėjas, pats dedikavo jau kitam svarbiam valstybės veikėjui – Žemaitijos kaštelionui Mikalojui Naruševičiui. Šis leidimas papildytas dar ir spaustuvininko laišku skaitytojui, kuriame bandoma įtaigiai pagrįsti, kodėl senovės pagonių autorius yra vertas to meto krikščionių skaitytojų dėmesio.

III (popietinėje) sesijoje, kurią moderavo Asta Vaškelienė, skambėjo du pranešimai. Vieną iš jų, skirtą Vilniaus leidiniams XVIII amžiaus Vilniaus jėzuitų akademijos bibliotekoje, skaitė Aušra Rinkūnaitė (VU). Antrąjį,

pavadintą „Lietuvių kalba ir lietuviškos knygos Vilniuje LDK saulėlydžio metais“, pristatė Darius Kuolys (VU).

Aušros Rinkūnaitės pranešimas buvo skirtas Vilniaus akademijos bibliotekos, iki 1773 m. jėzuitų ordino panaikinimo turėjusios apie 10000 knygų, vilnietišųjų leidinių aspektui. Prelegentė analizavo, kokią leidinių dalį sudarė Vilniaus spaustuvių produkcija, ką atskleidžia XVIII amžiaus viduryje sudarytas rankraštinis Vilniaus jėzuitų akademijos bibliotekos katalogas (*Catalogus auctorum ordine alphabetico dispositus in Bibliotheca Collegii Academ[ici] Vilnen[sis] S. I. reperibilium*). Tyrėja nurodė, kad tarp jį sudarančių beveik 5000 įrašų, 133 įrašai žymi Vilnių kaip leidimo vietą. Rinkūnaitė nagrinėjo, kokios tematikos XVI–XVIII a. vilnietiški leidiniai yra užfiksuoti rankraštiniame kataloge, kiek jų buvo Vilniaus jėzuitų akademijos bibliotekoje ir kiek yra išlikę iki šių dienų, koku būdu knygos pateko į biblioteką, taip pat pristatė labai retus leidinius, kurių šiandien pasaulyje yra žinoma vos vienas ar keli egzemplioriai.

Darius Kuolys pranešimą skyrė lietuvių kalbos ir lietuviškos knygos situacijai blėstančioje LDK kultūroje. Jis pažymėjo, kad Apšvietos laikais ne tik Prūsų Lietuvoje, bet ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje išaugo dėmesys lietuvių kalbai ir lietuviškoms knygoms. Šią tendenciją LDK saulėlydžio kultūroje įžvelgė ir aptarė Jurgis Lebedys, Juozas Tumelis, Zigmantas Kiaupa. Pasak jų, stiprėjantį rūpestį dėl lietuvių kalbos liudija 1759–1791 m. Vilniuje vis didesniais tiražais leistas lietuvių kalbos vadovėlis, čia lietuviškai publikuoti 1794 m. sukilimo vadovybės dokumentai ir kiti sukilimo tekstai. Lietuvių kalbos gyvavimą to meto kultūroje patvirtintų ir Vilniuje iki pat LDK žlugimo nuolat bei gausiai perleidžiamos dar XVII amžiuje parengtos lietuviškos religinės knygos: Jurgio Kasakauskio maldaknygė *Rozancius szwęciasios Maryos Pannos*, Jono Jaknavičiaus *Ewangelie polskie y litewskie*, Pranciškaus Šrubauskio *Balsas sirdies pas Wieszpati Diewa*; taip pat XVIII a. viduryje pasirodę ir buvę nuolat perspausdinami leidiniai: Mykolo Olševskio *Broma atwerta ing wiecznasti*, anoniminis maldynas *Altorius duchaunas*. Elementorius *Mokslas skaytima raszta lietuwiszka*, pasak Kuolio, tuo metu sietas ne tik su gebėjimu suprasti religines knygas: jo paskirtis buvo išmokyti didelius ir mažus lietuvių kalbos, „idant išmanydami visokį raštą galėtų visokiu druku drukavotas knygas pigiai skaityti“. Per 1794 m. sukilimą publikuoti leidiniai ir priklausytų tam „visokiam raštui“. Jie lietuviškai kalbėjo apie LDK visuomeninę ir politinę tikrovę, telkėsi savitą žodyną tokiai tikrovei įvardyti, kvietė skaitytoją tikro-

vę keisti. Šių spausdintų tekstų valstybinis pobūdis, jų turinio išskirtinumas reikalauja ypatingo mūsų dėmesio. Atidesnis to laiko lietuviškų raštų perskaitymas leistų išryškėjusį rūpestį lietuvių kalba susieti su Apšvietos idėjomis ir pastangomis jas įgyvendinti.

Sesijos pabaigoje vyko jau tradicija tampanti apskritojo stalo diskusija „Jurgio Lebedžio palikimas, dabarties tyrimų aprėptys, ateities vizijos). Diskusijoje dalyvavo Eugenija Ulčinė, Darius Kuolys, Žavinta Sidabraitė, Ona Dilytė, Eleonora Terleckienė (moderavo Eleonora Terleckienė).

Antroji konferencijos dalis – „Įsipareigoję lietuvių kalbai ir kultūrai“ – buvo skirta Prūsijos Lietuvos raštijai ir literatūrai. Šioje dalyje pranešimus skaitė mokslininkai iš Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto, Lietuvių kalbos instituto, Vilniaus universiteto, Varmės Mozūrų universiteto Olštynė (Lenkija) ir Šilutės evangelikų liuteronų parapijos.

Buvo perskaityti aštuoni pranešimai. Onos Aleknavičienės (LKI) pranešime „Lozorius Zengštoko *Evangelijos bei Epistolos* (1612) – Biblijos skaitinių rinktinė“ buvo aptarti taikant istorinę gretinamąją analizę nustatyti Zengštoko pridėtų skaitinių šaltiniai ir įvertintos jų perėmimo strategijos, aptarta šio leidimo reikšmė užtikrinant lietuviškų Biblijos skaitinių perimamumą.

Mindaugas Šinkūnas (LKI) parengė pranešimą „1724 m. įsakas, draudžiantis žiemą kūrenti tvorą, ir jo vertėjas Christophoras Heinrichas Wegneris“, kuriame pristatė Leipcigo universiteto bibliotekoje surastą, vienintelį šiuo metu žinomą minėto Prūsijos valdžios įsako vertimo egzempliorių. Pranešėjas, palyginęs šio įsako kalbą ir rašybą su kitais XVIII a. pradžios įsakais, išskyrė ypatybes, bendras visiems Mažosios Lietuvos raštams, ir specifines, būdingas vien Wegnerio vertėjavimo laikotarpiui.

Birutės Triškaitės (LKI) pranešime „Ezopo pasakėčių vertėjas Jonas Šulcas: svarbiausių biografijos faktų rekonstrukcija“ buvo analizuojami Prūsijos kultūros paveldo Slaptajame valstybiniame archyve (vok. *Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz*) Berlyne saugomi dokumentai, teikiantys naujų duomenų apie Prūsijos Lietuvos evangelikų liuteronų kunigą Joną Šulcą (Johann Schul[t]z, ~1678–1709). Remiantis pirminiais šaltiniais, pranešime buvo atskleisti iki šiol nežinoti Jono Šulco biografijos faktai ir patikslinti lietuvių raštijos istoriografijoje įsitvirtinę teiginiai.

Liucija Citavičiūtė (LLTI) pranešime „Keletas naujų šaltinių Jono Jokūbo Kvanto biografijai“ pristatė Varšuvos nacionalinėje bibliotekoje surastus

unikalius literatūrinius paminklus – vienintelį žinomą Kvanto mirties gedulinių tekstų konvoliutą *in folio* su iliustracijomis. Pranešime buvo aptarta konvoliuto struktūra, išskirti tekstuose išryškėję būdingi liuteronų gedulinės poezijos estetikos bruožai, nustatyta meninė tekstų vertė ir originalumas.

Alina Kuzborska (Varmės Mozūrų universitetas Olštynė) pranešime „Vokiškieji Martyno Liudviko Rėzos *Prutenos* kontekstai“ nagrinėjo dar mažai tyrinėtą Rėzos dviejų tomų originaliosios poezijos rinkinį *Prutena, oder preussische Volkslieder und andere vaterländische Dichtungen* (*Prutena, arba prūsų liaudies dainos ir kiti tėvynės eilėraščiai*, 1809) ir *Prutena, oder vaterländische Lieder und Dichtungen* (*Prutena, arba tėvynės dainos ir eilės*, 1825). Prelegentė įvertino Rėzos pasirengimą intelektualiam darbui, aptarė anų laikų vokiečių ir pasaulinės literatūros įtaką jo kūrybai, analizavo Rėzos vokiškuose eilėraščiuose realizuotą Johanno Gottfriedo Herderio „liaudies dainų“ koncepciją.

Kotryna Rekašiūtė (LLTI) skaitė pranešimą „Grožinių tekstų publikavimo tradicija Prūsijos Lietuvos periodikoje XIX–XX a. pr.“, kuriame, remdamasi statistiniais bibliografiniais duomenimis ir bibliografinių aprašų analize, aptarė grožinių tekstų publikavimo tradiciją Prūsijos Lietuvos periodikoje XIX–XX a. pr., grožinių kūrinių žanrinę įvairovę, publikacijų proporcijų kismą.

Arvydas Pacevičius (VU) pranešime „Augusto Zenovičiaus 1829 metų kecionės į Karaliaučių dienoraštis kaip egodokumentas“ pabrėžė, kad šis šaltinis svarbus kaip buvusios LDK bajorijos mentalitetą liudijantis egodokumentas ir rašytinė medija, teikianti nuorodų į „dingusį“ Rytų Prūsijos istorijos ir kultūros paveldą, jo interpretacijas.

Remigijaus Šemeklio, Šilutės evangelikų liuteronų parapijos klebono, pranešime „Prūsijos liuteronų bažnyčia po 1817 metų bažnytinės unijos ir Prūsijos Lietuvoje vykę visuomeniniai kultūriniai procesai“ buvo pristatomi įvairūs politiniai, kultūriniai bei religiniai procesai, vykę XVIII a. pabaigoje – XIX a. pirmojoje pusėje Prūsų Lietuvos visuomenėje bei Prūsijos Liuteronų bažnyčioje; apžvelgti bažnytinės struktūros pokyčiai, pasikeitimai dvasininkų aprangoje, bažnytinėje architektūroje ir interjere, kraštovaizdyje.

Prūsijos Lietuvai skirtos konferencijos dalies pabaigoje Šilutės pirmosios gimnazijos absolventė Lukrecija Lazaraitytė pristatė lietuvininkų tarmę ir tautinį kostiumą. Šį pristatymą parengė lietuvininkų tarmės perteikėja ir puoselėja, Šilutės pirmosios gimnazijos mokytoja Vaida Galinskienė.

Konferencijos *Senosios literatūros aprėptys: nuo Vilniaus iki Karaliaučiaus* antroji dalis – *Įsipareigoję lietuvių kalbai ir kultūrai* – neabejotinai suteikė daug naujų žinių, patirčių bei įkvėpimo organizatoriams, dalyviams ir klausytojams.

SIMONA MOCEJŪNAITĖ-VAITKIENĖ,
ŽAVINTA SIDABRAITĖ, ASTA VAŠKELIENĖ

2023 m. gruodžio 1 d. Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje vyko Jano Kochanowskio knygos „Fraszki / Niekai“ pristatymas. Renginyje dalyvavo vertėja ir knygos sudarytoja Regina Koženiausienė, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Senosios literatūros skyriaus vadovė dr. Asta Vaškelienė, vertėja ir redaktorė Alicija Dzisevič, knygos dailininkė Elona Marija Ložytė, vakarą vedė LLTI leidybos centro vadovas Gytis Vaškelis. Pristatant knygą, buvo diskutuojama apie Jano Kochanowskio reikšmę ir vietą senosios Lietuvos literatūros istorijoje bei jos autorių kanone, šmaikščiai prisiminti vertimo sunkumai, senųjų lenkiškų žodžių atitikmenų paieškos, iššūkiai perteikiant obsceniškas eilutes. Knygos dailininkė Elona Marija Ložytė atskleidė, kaip turinys vedė prie formos paieškų ir kokių netikėtų objektų vaizdai pasitarnavo kaip priešlapių iliustracija.

ASTA VAŠKELIENĖ

2023 m. gruodžio 5 d. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Konferencijų salėje vyko eilėraščių rinkinio Liudvikas Rėza Prutena pristatymas. Knygą sudarė ir įvadinį straipsnį parašė Liucija Citavičiūtė, eiles iš vokiečių kalbos vertė Antanas A. Jonynas, iliustravo Eglė Gelažiūtė-Petrauskienė, išleido Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. Renginyje dalyvavo poetas ir vertėjas Antanas A. Jonynas, istorikė Ingė Lukšaitė, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto direktorė, literatūrologė Aušra Martišiūtė-Linartienė, Neringos meras Darius Jasaitis, iš Londono virtualiai prisijungė knygos iliustratorė Eglė Gelažiūtė-Petrauskienė, dalyvius kalbino LLTI leidybos centro vadovas Gytis Vaškelis. Liudviko Rėzos eilėraščius skaitė aktorius Vladas Bagdonas. Pasak Liucijos Citavičiūtės, „Rėzos poezija, kaip ir visas jo kūrybos paveldas, yra Lietuvos nacionalinis turtas, tačiau vokiečių kalba parašyti kūriniai iki šiol buvo sunkiai prieinami platesniam skaitytojų ratui. Turėjome tik nedidelį

pluoštelį Rėzos poezijos lietuvių kalba, iš kurio buvo sunku įžvelgti įvairialypę visumą. [...] Antano A. Jonyno išverstos Rėzos eilės leis kiekvienam pasinerti į nežinomą, bet atpažįstamą Liudviko Rėzos pasaulį.“

ASTA VAŠKELIENĖ

Senoji
LIETUVOS
literatūra
56 knyga

Lietuvių literatūros
ir tautosakos institutas

Dailininkas Rokas Gelažius
Maketuotoja Gražina Kazlauskienė

Spaudai parengė ir išleido
Lietuvių literatūros
ir tautosakos institutas
Antakalnio g. 6, LT-10308 Vilnius
tel. (+370 5) 212 53 32
el. paštas knyga@liti.lt,
svetainė internete www.liti.lt

Spausdino UAB „Vitaė Litera“
Savanorių pr. 137, LT-44146 Kaunas